

объявившим себя последним защитником язычества и потерпевшим поражение в битве при Адрианополе в 324 году. Впереди еще I Вселенский Собор в Никее 325 года, созданный самим Константином; основание Нового Рима – великого города Константинополя в 330 году. Впереди еще затяжная конфронтация православных и ариан, междоусобица сыновей Константина, воцарение Юлиана Отступника и, наконец, приход к власти императора Феодосия Великого (346–395), провозгласившего христианство официальной религией Римской империи. Именно Феодосий I Великий и его внук Феодосий II полностью подчинят империю интересам Церкви – Константин же не запрещал никакие иные культы, оказывая лишь личное покровительство христианству. Следствием этого покровительства окажется тот мир, в котором понятие человеческой личности станет не только театральной маской или юридической формальностью, а обретет реальное метафизическое содержание как образа и подобия Божия.

Статтю передруковано з газети «НГ-РЕЛИГІЯ» від 16 жовтня 2013 року.

Валерій КЛИМОВ (Київ, Україна)

МІЛАНСЬКИЙ ЕДИКТ І ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ НАУКОВОГО ОБҐРУНТУВАННЯ НОРМ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ І ВІРОТЕРПИМОСТІ

Міланський едикт (313), Нантський едикт (1598) і його скасування (1685), Акт віротерпимості (1689), прийнятий в Англії, стали своєрідними віхами, у яких знайшла відображення стурбованість світських і релігійно-церковних влад масштабними й тривалими релігійними конфліктами, що час від часу переростали у релігійні війни, які дестабілізували держави й суспільства. Скасування Нантського едикту, зокрема, у якому свого часу спробували закріпити окремі норми віротерпимості, рівності релігійних віросповідань, стало сигналом для нового сплеску релігійних переслідувань у Франції й інших країнах, запровадження репресивних і дискримінаційних заходів у релігійній сфері.

Цілий ряд філософів, істориків, теологів бачили свою місію в науковій розробці шляхів нормалізації міжконфесійних, державно-церковних відносин, апелюючи при цьому до утвердження норм і принципів релігійної свободи й віротерпимості, як би останні не розходилися з установками й пріоритетами, що склалися у тому або іншому суспільстві. У дослідженні цієї проблематики особлива роль належить групі англійських і французьких мислителів, які бачили вихід у реалізації принаймні трьох ідей: ідеї забезпечення рівності всіх релігій у суспільстві, утвердження релігійної свободи як свободи людини дотримуватися релігійних поглядів і переконань згідно зі своєю совістю, ідеї релігійної терпимості, яка впливала із двох попередніх положень.

Позиція мислителів щодо цих питань обумовлювалася, принаймні, декількома факторами: по-перше, реаліями суспільного й духовного розвитку Європи XVII–XVIII ст.; по-друге, результатами попереднього різновекторного за змістом й характером інтелектуального розвитку, зокрема, його гуманітарно-антропологічної гілки; по-третє, суперечливими процесами в самому релігійно-церковному комплексі, процесами реформування, догматизації, конфесіоналізації, секуляризації та ін.; по-четверте, вузьким

розумінням принципу віротерпимості – лише як терпимості по відношенню до *своїї* церкви, як захист тільки *своїх* прав і свобод; в-п'ятих, резонансними за негативними суспільними наслідками спробами розв'язати міжконфесійні конфлікти в багатьох країнах Європи силовими методами.

Особлива роль у науковій розробці проблем релігійної волі й віротерпимості належить англійському філософові Д.Локку, авторові трактатів про віротерпимість (1667-1689). Частина положень і аргументів, висловлених англійським філософом, не втратила свого значення й сьогодні. Серед них положення:

– кожна людина народжується з правом свободи особистості, над яким ніяка інша людина не має влади, – тільки сама людина може вільно розпоряджатися своїм правом;

– людина вільна у своєму релігійному, віросповідному виборі. Навіть у питаннях спасіння люди повинні залишатися вільними у своєму моральному й поведінковому виборі;

– свобода не може бути безмежною – вона може правомірно обмежуватися владою, якщо діяння загрожують безпеці й спокою в державі, порушують прийняті правила моралі;

– терпимість припускає, що в суспільстві може безперешкодно існувати широкий спектр позицій, поглядів, суджень, включаючи протилежні, контрверзні, як би вони не відрізнялися від наших власних або загальноприйнятих. Оскільки вони відбивають щиру віру людини, то заслуговують на терпиме ставлення з боку інших;

– спроби силовими, адміністративними методами змусити відмовитися від віросповідних переконань людини – шлях не християнський. *Не різниця в поглядах*, якої не можна уникнути, писав Д.Локк, а *нетерпимість до інакомислячих*, якої могло й не бути, породила більшість міжусобиць і війн, які сталися у християнському світі в ім'я релігії;

– норма терпимості до інакомислячих, інаковірних вимагає диференціації питань державних і релігійних, визначення меж компетенції між державою й церквою. Компетенція держави й правителя має охоплювати тільки питання забезпечення й збереження «цивільних благ» і в жодному разі не повинна поширюватися на «порятунок душі»;

– забезпечення рівності всіх церков створює реальні правові умови для подолання міжконфесійної конфліктності, утвердження міжрелігійної терпимості;

– послідовне забезпечення свободи совісті, релігійної свободи в поліконфесійному суспільстві обумовлює відносини віротерпимості як єдино припустимого й розумного способу співіснування представників різних релігій, забезпечення громадського порядку в країні.

Наукова розробка проблем свободи совісті, релігійної свободи, рівності конфесій, обґрунтування віротерпимості за широкої соціальної підтримки цих ідей у Європі сприяли переростанню таких установок у більш універсальні, загальнолюдські норми свободи думки, слова, зборів, терпимості до інакомислення.